

Joan Nogué: «La natura et demostra que no ho saps tot»

El geògraf diu que «la gràcia de viatjar és convertir-te en part d'un lloc»

Aquest mes em venia de gust parlar de la natura. En sé poc, i he quedat amb una persona que en sap molt: Joan Nogué. És catedràtic de geografia humana de la Universitat de Girona i ha estat director, durant quinze anys, de l'Observatori del Paisatge de Catalunya. És evident que una entrevista així no la podíem fer a Barcelona. Així que li he preguntat si ens podíem trobar en un bosc. M'ha dit que viu en una casa, a vint minuts de Banyoles, envoltat d'arbres i acompanyat d'oques i de burros. És aquí on, mentre sentim ocells i aquell temps que entre fulles passa diferent, parlem de l'art de caminar, de com i per què a Catalunya hi ha un paisatge de primera (Girona) i un de segona (Tarragona i Lleida), de com val la pena que l'escola apropi més la natura als nens, i de com aquesta pandèmia ens ha demostrat que el món no està ni a les nostres mans ni al nostre servei.

Aquesta secció està feta amb la col·laboració del celler **Jané Ventura** (<http://janeventura.com/?lang=es>) del Vendrell.

Foto: Gemma Ventura

Hi ha nens que van per la muntanya i els fan fàstic els cucs, els animals. Jo mateixa no sé molts noms d'arbres, ni de flors, ni reconèixer el so d'ocells. Ens estem convertint en analfabets de la natura?

Sí. Hi ha un distanciament cada cop més gran entre la societat i l'entorn natural. I això no passa només amb la gent de ciutat: hi ha qui viu al món rural i és igualment analfabet. Si es perd el nom dels llocs o de les plantes, es perd el coneixement del que ens envolta.

Per exemple?

Fins als anys 60 o 70, el país estava habitat en la seva major part, i cada tros de muntanya, de prat, de bosc, tenia un nom: la collada de Coll Ferrer, el quintà de no sé on, el bancal, la feixa, el turó, fins i tot abans els camps tenien noms i cognoms. Ara tot el que ha estat batejat al llarg dels segles s'està perdent. Només queden els noms més evidents: muntanya, riu. I això és un empobriment no només lingüístic: es perd la saviesa del lloc.

Per tant, el vincle es perd.

Si no coneixes el lloc i la seva lògica i el nom de les coses, es fa molt més difícil reconnectar-hi.

A l'escola ens eduquen, més o menys, a tenir una mirada sensible a l'art, a la música, però a la natura, no.

Hi ha hagut un intent d'educació ambiental, que a vegades s'ha limitat a qüestions molt pràctiques, com a reciclar, i això està molt bé, però no n'hi ha prou. El paisatge no ha entrat a l'escola. Perquè no és només medi ambient, és molt cultural, i més en el país on vivim, on, com a mínim, tenim 2.000 anys de petja humana sobre el territori de forma significativa.

Per què valdria la pena que l'escola tingués més en compte la natura?

És una qüestió de valors. Educar la mirada als infants és una garantia de convertir-los en el futur en persones amb una gran sensibilitat, capacitat d'observació, de contemplació i de paciència. Perquè és polisensorial: els ensenyes a mirar, a sentir, a escoltar el paisatge. I aprenen no només a observar, sinó a contemplar. I així, en un futur, a tenir una mirada crítica davant del que es fa amb la natura.

Hi ha un dibuix del Francesco Tonucci que és una caricatura de com s'ensenyava, sovint, la natura.

Hi ha un conte d'Eduardo Galeano en què un pare promet al seu fill que un dia li ensenyarà el mar. I quan es fa gran, el porta davant del Pacífic. El nen es queda callat i diu: "Papá, ensényame a mirar el mar". És tant l'espectacle que té al davant que no sap com afrontar-lo, el supera per totes bandes. Seria: no em posis només aquí, ensenya-m'ho a mirar.

De la mateixa manera que acompanyes un nen a aprendre a llegir un llibre, l'has d'acompanyar a aprendre a llegir la natura.

Sí. Una de les satisfaccions de l'Observatori va ser veure com un regidor d'un ajuntament, que tenia una mirada superficial i gens connectada, de cop i volta, pel simple fet que algú li expliqués alguna cosa que no li havia explicat mai ningú, per poc observador que fos, se

n'adonava i actuava diferent.

El món sembla una mena d'aparador que està al nostre servei i que el podem explotar tant com vulguem.

Sí. Vivim com si no forméssim part del món. I és terrible. No som a fora, som a dins. M'agrada molt la idea de la contemplació.

Lluís Solà

(<https://www.catorze.cat/noticia/11545/lluís/solà/amor/es/horitzo/no/aconseguiu/mai>) em deia que quan vas a un lloc no mires el lloc, sinó la pantalla que fa la foto del lloc.

Si vas de visita a Nova York, no estaràs satisfeta del teu viatge fins que la teva percepció de Manhattan no coincideixi amb els milers de fotos que has vist de Manhattan. És impressionant la insatisfacció que crea a molts turistes que no es produeixi aquest solapament.

No té cap gràcia anar-hi si ja saps exactament què hi trobaràs.

Ho veiem en el turisme de masses: vas a Venècia i als carrers hi ha fletxes que t'indiquen per on has d'anar. Si et desvies quinze metres, hi ha carrerons on no trobes ningú. Però llavors tens el risc de perdre't.

Això és el que és bonic.

Sí, però com que tens poques hores i ho tens tot programat, no t'arrisques.

Recordo un dia, a Galway, estava davant d'un riu, una parella va baixar d'un cotxe, van fer la foto en un segon i se'n van anar. La gràcia és respirar el lloc, més que estar en el lloc?

Sí, la gràcia de viatjar és convertir-te, amb el poc temps que disposes, en part d'un lloc. Fondre-t'hi. Hi ha gent que té una sensibilitat especial per connectar-hi molt ràpid, però la immensa majoria necessitem veure aquell lloc de dia i de nit, escoltar quin idioma parlen, com anomenen les coses, com canvia la llum al llarg del dia. El vas descobrint fins que arriba un punt en què te'n sents part.

Implica lentitud.

I això ho he après vivint aquí. Som en una collada, i estem exposats a tots els vents: no en són quatre, sinó quinze o vint, i molts d'ells no tenen ni nom perquè són microvents. Aquesta micrometeorologia només l'entens si vius aquí. I si hi estàs atent, saps on has de posar l'hort i on has de plantar segons què.

Escoltar el teu voltant t'ha fet bé?

Sí, m'ha fet més humil. La natura et demostra que no ho saps tot, i t'explica moltes coses si ets capaç d'escoltar-la i d'entendre-la.

Al Museu de la Vida Rural de l'Espluga de Francolí fan una exposició sobre el foc (<https://www.catorze.cat/noticia/13733/defensa/vida/al/camp>) , i expliquen com, quan hi ha un incendi, les pinyes dels pins s'escalfen, peten i en surten els pinyons disparats, que es claven a terra, i, d'aquí, un dia, en naixeran nous pins. Hi ha alguna altra saviesa que et fascini?

Els arbres no es mouen, però tenen estratègies per caminar: amb l'olor que desprenen atrauen un ocell, que s'empassarà la llavor, anirà a cagar en una altra punta i allà creixerà un altre arbre. El problema és que la nostra escala humana és petita en relació a la d'un arbre. Nosaltres vivim

setanta o vuitanta anys i aquesta alzina deu tenir com a mínim dos-cents anys: no té pressa.

En general la natura no té pressa.

No.

Els meus psicòlegs són els arbres o les plantes, penso: "Mira, és un cicle: neix, floreix i morirà. O aquesta viu millor aquí que no pas allà". I em fan de mirall, i penso que tot són cicles, fins i tot les relacions amb les persones.

Totalment. Tenim la sort de tenir quatre estacions molt marcades, que t'ensenyen molt que la vida és un cicle. Petites plantes et mostren que en aquest lloc no hi estan bé, i les poses quatre metres enllà i, ja sigui perquè hi ha una exposició del sol o del vent diferent, exploten. I dius: "Com pot ser? Si allà no ha fet cap flor en dos anys".

I les persones, també: hi ha llocs on floreixes millor.

Els animals també ensenyen molt.

Què t'han ensenyat?

Els burros són uns animals molt intel·ligents, pacients i observadors. Passen per ser tossuts, però quan no volen passar per un lloc no és una decisió arbitrària, sempre hi ha un motiu, però l'acabes entenent molt més tard.

Tens molts mestres.

Sí, per exemple aquests burros van pel bosc lliures. Hi vaig posar un fil, però no s'escapen perquè saben que tenen l'aigua aquí. I quan fa un dia que no els veig, sé ben bé per on han passat, els camins que han fet i són molt ben pensats: amb un pendent molt suau, que l'han marcat per no cansar-se i per agafar sempre el camí més fàcil. De fet, els exèrcits utilitzaven els burros perquè marquessin el trajecte més lògic i els soldats poguessin passar-hi molt carregats però sense cansar-se més del compte.

L'altre dia que estava a Cadaqués anava descalça per totes aquelles roques, i pensava que mentre l'asfalt i la pantalla t'anul·la els sentits, la natura sembla que te'ls desperti, perquè sentia el tacte de les roques, l'olor del mar, el gust de la sal de l'aigua.

Està claríssim. La natura et fa sentir més viu i més obert. Moltes olors que de cop i volta no les esperaves i: "Què deu ser això?" I és una planta que no havies vist.

No tothom veu els llocs igual.

Al llibre *Landscapes of fear*, Yi-Fu Tuan explica que hi ha paisatges que culturalment els hem associat a unes idees: el desert per a nosaltres és un lloc feréstec, perillós, on et moriràs de set, i per altres cultures és on s'han donat les grans revelacions místiques, on la simplicitat i l'horitzó fan que la persona tregui el millor d'ella.

I això a Catalunya diries que passa? Sembla que Girona tingui més prestigi o estigui més mimada que la zona de Tarragona i Lleida.

Estem molt influïts pels arquetips paisatgístics que com a cultura hem creat. Sobretot pel catalanisme polític de finals del XIX, que beu de la Renaixença literària, i que exalta els paisatges del nord de Catalunya, que coincideixen amb el bressol de la nació: el Canigó, Ripoll, la Catalunya Vella. L'escola de pintura d'Olot és això, els Vayreda, Berga i Boix pinten sempre el mateix tipus de paisatge: olotí, verd, humit, calmat, plàcid. I ho contraposen als paisatges del sud: àrids o semiàrids, de la franja de ponent, paisatges ocres, on l'aigua és més escassa, amb l'agricultura de secà. Uns geogràficament coincideixen amb la Catalunya Vella, amb tota la mitologia dels orígens catalans, i on no hi ha estat present, cosa que és mig mentida, la invasió àrab, i en els altres trobem Tortosa, que és plena de toponímia àrab, i que és la Catalunya Nova. Es va associant una sèrie de valors i de mites històrics a un tipus de paisatge, de manera que es va creant un paisatge de primera i un de segona. Això a la llarga porta, dins d'un espai tan petit com Catalunya, a la creació d'una geopolítica interna. No és casualitat que les centrals nuclears, la petroquímica i allò que ningú vol estigui al sud, va anar d'un pèl que no s'hi instal·lés el cementiri nuclear a nivell de tot Espanya. Vas a la Terra Alta i estàs voltat de molins enormes, que tots estem a favor de l'energia eòlica però ningú vol aquests gegants a tocar de casa. I la immensa majoria estan al sud quan és a l'Empordà on fa més vent. Però l'Empordà a ulls dels qui prenen decisions polítics està mimat, i t'ho dic jo que hi visc al costat. En aquests poblets medievals fantàstics, hi ha un munt de segones residències d'estiuejants barcelonins que no encaixarien bé un molí de cent metres, ni el soroll que escoltarien contínuament. Això per què és així? No només perquè el sol és més barat, sinó perquè, com a resposta social, a Catalunya està més ben vist si es posa allà que si es posa aquí.

A Catalunya hi ha unes jerarquies, doncs.

Sí, la part de Girona sempre s'ha mimat més que la de Tarragona i Lleida. I això contribueix a justificar per què determinats equipaments pesants i molestos es posen en un lloc i no en un altre. Si més no, no es reparteixen equitativament.

Thoreau (<https://www.catorze.cat/noticia/10479/thoreau/salvatge>): "Estic convençut que no puc estar sa ni de bon humor si no passo un mínim de quatre hores diàries -i normalment són més- errant pels boscos". A qui receptaries caminar pel bosc i per què?

A tothom. Ara es parla moltíssim dels boscos terapèutics: hi ha una teràpia, que la practiquen els japonesos, que consisteix a fer passejades pel bosc, tant és així que hi ha metges que t'ho recepten. Com més antic és un bosc, més saludable és: tenen un munt de troncs podrits que han caigut, i mentre s'estan descomposant, deixen anar determinades partícules químiques que ens fan molt bé. En un bosc jove sempre hi ha fulles però no un tronc de roure que porta cent anys descomposant-se lentament. Hi ha un grup a Girona que es diu Sèlvans (<https://selvans.org/>) que ofereix aquestes passejades: hi ha una persona que explica la millor manera d'experimentar aquestes sensacions, un terapeuta... tot un circuit pensat per això.

A mi caminant se me'n va el mal de cap.

Sí. Val la pena reivindicar l'art del caminar no com a pràctica esportiva sinó saludable, terapèutica, estètica i fins i tot filosòfica: caminant penses coses que no pensaves assegut.

Això vol dir que si caminar és saludable, estar quiet no ho és.

Estar sempre quiet no ho és, està claríssim. Fins i tot encara que caminis pel carrer Aragó. Però depèn d'on et moguis, millor. Et sentiràs millor no només físicament, sinó tota tu.

Al Museu de la Vila Rural expliquen com els boscos on abans la gent treballava, ara estan abandonats, s'incendien i és el bucle de cada any. Què hem de fer? Ells deien que una manera de protegir els boscos seria, per exemple, comprant al pastor d'allà.

Són estratègies a la desesperada, les úniques que tenim ara: portar ramats al bosc per netejar el sotabosc. Hi ha els Ramats de foc (<https://www.ramatsdefoc.org/ca/>), els productes que porten aquesta etiqueta indiquen que aquell formatge o xai que menges ve de ramats que, pasturant en zones forestals concretes, estan evitant grans incendis. I és fantàstic, però el problema el seguim tenint: què fem amb tots aquests boscos? Anys enrere, la meitat d'aquest bosc eren feixes de conreu, i l'altra, no la veuries tan atapeïda, perquè com que en aquests boscos d'alzina de l'interior de Catalunya es feia molt de carbó, s'explotava molt, fins i tot hi havia excursionistes que a principis del segle XIX escrivien: "Deixarien els boscos pelats!" I ara estem a l'altre extrem. Tenim prop del 70 per cent de la superfície de Catalunya emboscada, i això és un autèntic polvorí.

Qui n'hauria de ser responsable?

Tots. Perquè és molt fàcil carregar el mort a l'administració, és el model de societat.

Jo què podria fer?

Cal fer entendre als gestors polítics que és molt més productiu tenir un paisatge amb mosaic - amb una zona de cultiu, de pastura i d'horta-, perquè talla els incendis forestals, que invertir en no sé quants camions de bombers. La política quina ha estat fins ara? Dotar de més recursos els bombers. Que hi hagi uns quants individus pagats per la Generalitat desbrossant i netejant els boscos seria impossible. Hi ha d'haver un canvi de model econòmic, coses molt concretes que podem fer tu i jo: consumir productes de proximitat: al carnisser d'aquí, al formatger d'allà, al fruiter del costat.

Fariem un bé al món i a nosaltres, perquè és més bo.

Sí, però no és aquest el model ni de la Unió Europea ni el de Catalunya, sinó l'agroindustrial, la defensa de grans produccions, i el petit pagès que es vulgui dedicar a productes de proximitat ho té molt difícil. Tenim un veí que feia uns formatges boníssims i ha hagut de vendre's les vint cabres que tenia, perquè per tenir-les legalitzades el departament d'Agricultura li demanava tanta quantitat de burocràcia i d'inversió que no li sortia a compte. Feia uns formatges espectaculars i contribuïa que un bosc estigués net. No li poseu tantes pegues, controleu-li que no faci mal a ningú, però no el maregeu més amb inspeccions.

T'obliguen a deixar-ho.

És molt trist. Llavors sortirà el conseller d'Agricultura dient que estan a favor del producte de proximitat i del petit pagès, no és veritat: només els hi posen pegues.

La ciutat, l'asfalt i l'estrès no ens fan bé, però tenen més prestigi que no pas els pobles, on viuríem millor.

La concentració de població, l'activitat econòmica, que hi hagi més sortides laborals, genera més expectatives, i és una bola que es va engreixant mentre l'altra s'afebleix. Però fixa't en els mesos de confinament: tothom volia anar als pobles, hi havia qui feia trampa, ara hi ha qui s'empadrona als pobles per si ens tornen a confinar. Ja es veu que hi ha avantatges, però no són suficients. Cal que hi hagi una decisió política ferma, que vagi acompanyada d'inversions econòmiques que posin en marxa des de la fibra òptica fins a tallar tota mena d'obstacles i afavorir la ramaderia marginal.

Digue'm una idea que valdria la pena que ens replantegéssim.

El coronavirus no és un fet aïllat: hi ha una estreta relació entre aquesta pandèmia i amb el sistema econòmic globalitzat i mal gestionat, amb un canvi climàtic del qual en parlem una mica menys però el tenim aquí al damunt, i amb una forma d'entendre la natura absolutament empodrida, artificial i distant. Tot això està relacionat, i si no som capaços de veure-ho, ensopegarem amb la mateixa pedra. El coronavirus espero que serveixi per adonar-nos de la poca solidesa d'aquest sistema. Ens pensàvem que seríem capaços de tot, que en quatre dies tindríem una vacuna i que qualsevol impediment el podríem solucionar.

I arriba un virus i per poc desapareixem tots.

Un miserable virus ha provocat la crisi econòmica més bèstia dels últims anys. Ens hem adonat que som fràgils, i que tan fràgils som nosaltres com el miserable botiguer d'aquest racó de la Xina on se suposa que ha sortit això.

No ens separen tantes coses.

No. I això ens ha de fer pensar. I ara potser ens comencem a replantejar què implica una mobilitat extraordinària sobretot aèria, a uns preus que han provocat aquesta massificació turística, el model Ryanair de bitllets d'avió. D'entrada pots dir: això no té res a veure amb el coronavirus. I sí, tot està en un mateix paquet. No té sentit comprar pomes italianes quan l'Empordà n'està ple. No té sentit comprar alcovats que arriben de l'altra punta del món.

Hem espremut el món.

Tots ens hem beneficiat d'aquest sistema, però en el fons ja vèiem que no era normal. Hi ha qui diu: "Al matí agafem un vol per fer un cafè a la Piazza di Roma i a la nit ja tornem a ser a casa". Perdona? I la contaminació que això representa? Si el coronavirus no serveix perquè ens plantegem això, ja podem plagar.

Aquesta conversa ha estat feta amb la col·laboració del celler **Jané Ventura**.
(<http://janeventura.com/?lang=es>)

(<http://janeventura.com/?lang=es>)

